

การประเมินผลโครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูงตามแนวพระราชดำริ
ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

The Evaluation of Highland Social Development Project According
to the Royal Initiatives of Her Royal Highness Princess

Maha Chakri Sirindhorn

Received 7 April, 2021

Revised 17 May, 2021

Accepted 14 June, 2021

สุพรรณิการ์ เรืองศรี¹

Supannika Reungsri²

กิติพัฒน์ นนทปัทมดูลย์³

Kitipat Nontapattamadul⁴

บทคัดย่อ

การศึกษาครั้งนี้เพื่อประเมินผลการดำเนินโครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง ตามแนวพระราชดำริ ฯ ในเขตพื้นที่ศูนย์พัฒนาราษฎรบนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่ บ้านโป่งไฮ ตำบลแม่สาว อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้รูปแบบการประเมินแบบ CIPPIEST Model ของ สตีฟเฟิลบีม เป็นการศึกษาแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methodology) ประชากรตัวอย่าง 3 กลุ่ม ประกอบด้วย บุคลากรผู้ปฏิบัติงาน ภาควิชาเครือข่าย และผู้เข้าร่วมโครงการ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติพรรณนา และสถิติเชิงอนุมาน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 26 – 35 ปี สถานภาพสมรส

¹ นักศึกษาหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

E-mail: huilinfai@hotmail.com

² Master's degree student, Faculty of Social Administration¹, Thammasat University, Bangkok, Thailand.

³ ศาสตราจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
E-mail: kitinonta@gmail.com

⁴ Professor of Faculty of Social Administration, Thammasat University, Bangkok, Thailand.

ระดับการศึกษาทั้ง 3 กลุ่มมีความแตกต่างกัน ผลการประเมิน CIPPIEST Model ทั้ง 8 ด้าน ประกอบด้วย ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต ด้านผลกระทบ ด้านประสิทธิผล ด้านความยั่งยืน และด้านการถ่ายทอดส่งต่อ ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อวิเคราะห์แยก 3 กลุ่ม พบว่า กลุ่มบุคลากรผู้ปฏิบัติงานและกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการ มีความคิดเห็นต่อการประเมินโครงการในภาพรวมระดับมาก ยกเว้นกลุ่มภาคีเครือข่าย มีความคิดเห็นในการประเมินโครงการภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

ข้อเสนอแนะ คือ เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนเข้ามาร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ในการพัฒนาศักยภาพกลุ่มเป้าหมาย ดึงภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบ CSR (Corporate Social Responsibility) หรือ SE (Social Enterprise) สร้างงาน สร้างอาชีพแก่กลุ่มเป้าหมาย ควรพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน คณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมสวัสดิการสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง และภาคีเครือข่ายให้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องสวัสดิการสังคมและการดูแลกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนี้ควรมีการติดตามประเมินผลโครงการให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่อย่างต่อเนื่อง จัดเวทีถอดบทเรียน และจัดชุดความรู้นำมาประยุกต์ใช้กับการทำงานอย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ: การประเมินผล, ราษฎรบนพื้นที่สูง, โครงการพระราชดำริ, พัฒนาสังคม CIPPIEST Model

Abstract

This study aims to evaluate the implementation of Highland Social Development Project According to the Royal Initiatives of Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn in the responsible area of Chiang Mai Highland People Development Center - located at Ban Pong Hai, Mae Sao Sub-district, Mae Ai District, Chiang Mai Province

through the application of Stufflebeam's CIPP Model. This study is a mixed-method research. A sample of this research was selected from project staff, network and project participants. Inferential statistics and descriptive statistics were used for data analysis. Regarding the sample, the majority was female aged between 26-35 years old and most of them were married. The sample has differences in education levels. The overall project evaluation in 8 aspects of CIPP Model including context, input, process and product together with 4 subparts of product evaluation, namely impact, effectiveness, sustainability and transportability was at the high level. When analyzing 3 groups of the sample, it was found that the overall project evaluation by the project staff and project participants was at the high level while the overall project evaluation by the network was at the average level.

Recommendations were made to encourage all sectors to take part in thinking and decision process to develop capacity of target groups, promote private sector to be involved in the project in the form of Corporate Social Responsibility (CSR) or Social Enterprise (SE), promote income generation and occupation for target groups as well as enhance capacity of community leaders and members of the Committee of Social Welfare Promotion Center in Highland Community and network by providing them with proper knowledge and better understanding on social welfare and care for target groups. In addition, follow-up and evaluation of the project should be conducted appropriately in the context of the area and there should

also be a forum to take lessons learned to be applied for the implementation of the project in a systematic way.

Keywords: Evaluation, Highland People, Royal Initiatives Project, Social Development, CIPPIEST Model

บทนำ

จากกระแสสังคมในโลกซึ่งให้ความสำคัญในประเด็นด้านสิทธิมนุษยชน สิทธิมนุษยชนไม่ใช่เรื่องของประเทศใดประเทศหนึ่ง แต่ สิทธิมนุษยชนเป็นหลักพื้นฐานสำคัญที่ทำให้มนุษยเราคำนึงถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ ยอมรับในศักดิ์ศรี และชาติกำเนิดที่แตกต่างไปของแต่ละบุคคล ประเทศไทยในฐานะสมาชิกขององค์การสหประชาชาติได้นำหลักสิทธิมนุษยชนนำมาปฏิบัติ สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 ในปี พ.ศ. 2550 สมัชชาสหประชาชาติได้รับรองสิทธิของชนเผ่าตามปฏิญญาสหประชาชาติ ว่าด้วยสิทธิชนเผ่าพื้นเมืองขึ้นเพื่อเป็นการรับรองและยอมรับชนเผ่าพื้นเมืองที่มีอยู่ทั่วโลกให้ได้รับการคุ้มครองตามสิทธิขั้นพื้นฐาน มีสิทธิเท่าเทียมกับบุคคลอื่น และยอมรับในอารยธรรมของชนเผ่าเป็นมรดกของมนุษยชาติ (มูลนิธิชนเผ่าพื้นเมืองเพื่อการศึกษาและสิ่งแวดล้อม, 2559) จากปฏิญญาสากลต่างๆ และกฎหมายรัฐธรรมนูญของไทย ส่งผลให้รัฐต้องจัดบริการให้แก่ประชาชน และหามาตรการในการป้องกัน แก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย โดยเฉพาะกลุ่มชาวเขา ซึ่งเป็นกลุ่มที่ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนและเข้าไม่ถึงสิทธิต่างๆ ซึ่งรัฐบาลไทยได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาพื้นที่สูงมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีการกำหนดมติคณะรัฐมนตรี และกำหนดนโยบายการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2494 และในช่วงปี พ.ศ. 2512-2535 รัฐบาลหันมาให้ความสนใจในการแก้ไขปัญหาการปลูกฝิ่นและปัญหาด้านความมั่นคงเป็นหลัก จึงเกิดแผนแม่บทพัฒนาชุมชนสิ่งแวดล้อมและการควบคุม

พีช เสพติดบนพื้นที่สูงฉบับที่ 1 และมีคณะกรรมการดูแลแก้ไขปัญหาชาวเขาตั้งแต่ระดับชาติถึงระดับอำเภอขึ้น รูปแบบการพัฒนาเน้นในเชิงบูรณาการมากขึ้น (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2555) ปี พ.ศ. 2545 เกิดการปฏิรูประบบราชการ กรมประชาสงเคราะห์เปลี่ยนบทบาทภารกิจเป็นกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ส่งผลให้การดำเนินงานด้านการพัฒนาชาวเขาและราษฎรบนพื้นที่สูงถูกลดบทบาทลง จนกระทั่งวันที่ 6 มีนาคม 2558 ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 14) พ.ศ. 2558 เกิด “กองกิจการนิคมสร้างตนเองและพัฒนาชาวเขา” ต่อมาปรับเปลี่ยนชื่อเป็น “กองพัฒนาสังคมกลุ่มเป้าหมายพิเศษ” ภายใต้กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการขึ้น มีบทบาทภารกิจในการดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมของราษฎรบนพื้นที่สูงและชาวเขาให้มีคุณภาพที่ดียิ่งขึ้น โดยการน้อมนำแนวคิดของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เรื่อง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางในดำเนินงานพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงให้สามารถพึ่งพาตนเอง สามารถจัดสวัสดิการโดยชุมชนเป็นแกนหลัก และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2559) และเมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2558 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงตรัสกับพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา นายกรัฐมนตรี ให้ช่วยดูแลประชาชนให้ดีขึ้น เพราะประเทศไทยมี คนจนระดับ 1 คนจนระดับ 2 และคนจนระดับ 3 ซึ่งคนจนระดับ 1 และคนจนจน 2 จะดีขึ้น พระองค์ทรงรับสั่งถึงคนจนระดับ 3 ที่อยู่ตามชายขอบชาวไทยภูเขา ทำอย่างไรให้เกิดความมั่นคง เพราะทุกคนอยู่ในประเทศไทยมานานแล้ว แต่ยังคงมีปัญหาเรื่องสวัสดิการสังคมและการสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสผู้ยากไร้ คนไร้ที่พึ่ง และผู้ประสบปัญหาทางสังคม ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้นิยามความหมายของ “คนจนระดับ3” หมายถึง คนจนมาก (Very Poor) มีระดับร้ายง่าย

เพื่อการอุปโภค บริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจน มีระดับรายจ่ายต่ำกว่า 2,057.60 บาท/คน/เดือน

ชาวเขาเผ่าต่างๆ ในประเทศไทย มีทั้งสิ้น 10 ชนเผ่า ประกอบด้วย กะเหรี่ยง ม้ง ลาหู่ เมี่ยน อาข่า ลีซู ลัวะ ขมุ ถิ่น และมลาบรี ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนบนพื้นที่สูง 20 จังหวัด ประกอบด้วย เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง พะเยา แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน พิชณุโลก สุโขทัย เพชรบูรณ์ เลย ตาก กำแพงเพชร อุทัยธานี สุพรรณบุรี กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ มีหน่วยงานศูนย์พัฒนาราษฎรบนพื้นที่สูง 16 แห่ง สามารถเข้าถึงราษฎรบนพื้นที่สูง 2,935 หมู่บ้าน จำนวนกลุ่มบ้าน 3,704 กลุ่มบ้าน ราษฎรบนพื้นที่สูงมีทั้งสิ้น 310,079 หลังคาเรือน 342,854 ครอบครัว 1,441,135 คน นอกจากนี้ยังพบว่า จังหวัดเชียงใหม่มีการกระจายตัวของราษฎรบนพื้นที่สูงอาศัยอยู่มากที่สุด 349,118 คน รองลงมา คือ จังหวัดเชียงราย 237,766 คน และจังหวัดตาก 223,531 คน สำหรับจังหวัดที่มีการกระจายตัวน้อยที่สุด คือ จังหวัดเลย 1,847 คน กลุ่มชาติพันธุ์ที่พบมากที่สุด ได้แก่ กะเหรี่ยง รองลงมาคือคนไทยพื้นราบและม้ง สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ที่พบน้อยที่สุด ได้แก่ มลาบรี (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2559)

ตารางที่ 1

จำนวนหมู่บ้าน/กลุ่มบ้าน/ชุมชน และราษฎรบนพื้นที่สูง พ.ศ. 2559 จำแนกตามพื้นที่จังหวัด

ลำดับ	ชื่อจังหวัด	หมู่บ้านที่เข้าถึง	จำนวนกลุ่มบ้าน	หลังคาเรือน	จำนวนครอบครัว	ประชากร		รวม
						ชาย	หญิง	
1	เชียงใหม่	495	1,189	78,120	84,872	174,570	174,548	394,118
2	เชียงราย	531	511	43,708	47,566	118,650	119,116	237,766
3	ตาก	477	477	41,949	49,690	11,410	112,121	223,531
4	แม่ฮ่องสอน	613	613	34,728	35,224	74,284	71,105	145,389
5	กาญจนบุรี	117	172	26,936	29,713	61,663	59,917	121,580
6	น่าน	190	227	21,238	24,766	50,455	49,814	100,269
7	ลำพูน	60	60	10,893	12,395	21,373	20,383	41,756
8	ราชบุรี	91	89	12,113	12,456	19,883	20,231	40,114
9	พะเยา	60	65	5,748	6,825	15,225	15,430	30,655
10	เพชรบุรี	36	36	7,525	7,550	13,473	12,328	25,801
11	เพชรบูรณ์	25	25	63	3,862	10,970	10,814	21,784
12	แพร่	44	44	5,318	5,453	10,892	10,635	21,527
13	ประจวบคีรีขันธ์	31	31	5,859	6,042	9,503	9,223	18,726
14	ลำปาง	77	76	4,662	4,814	9,387	9,099	18,486
15	อุทัยธานี	39	29	3,270	3,322	5,881	5,848	11,729
16	กำแพงเพชร	20	29	2,119	2,927	5,724	5,846	11,570
17	พิษณุโลก	10	10	2,099	2,099	5,186	4,944	10,130
18	สุพรรณบุรี	8	10	2,251	2,251	3,610	3,439	7,049
19	สุโขทัย	9	9	494	621	1,190	1,118	2,308
20	เลย	2	2	416	406	928	919	1,847
รวม		2,935	310,079	342,854	342,854	724,257	716,878	1,441,135

ที่มา: กองพัฒนาสังคมกลุ่มเป้าหมายพิเศษ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2559.

ปัญหาที่สำคัญของราษฎรบนพื้นที่สูงในปัจจุบัน สรุปได้ 3 ด้าน คือ 1) ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ ปัญหาด้านรายได้ และความยากจน 2) ด้านสังคม ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำทางสังคม ซึ่งเกิดจากความยากจนและเข้าไม่ถึงบริการของรัฐ อันเนื่องมาจากสาเหตุการไม่ได้รับสัญชาติและการคมนาคมที่ยากลำบาก ปัญหา ยาเสพติด ปัญหาเรื่องความซับซ้อนของชาวเขาที่เพิ่มขึ้น เช่น การเคลื่อนย้าย แรงงานส่งผลให้ในชุมชนมีจำนวนเด็กและผู้สูงอายุถูกทิ้งจำนวนมากขึ้น ชาวผู้สืบทอดทางวัฒนธรรม และปัญหาความมั่นคง ได้แก่ การกำหนดสถานะบุคคลบนพื้นที่สูง การแย่งชิงทรัพยากร ความขัดแย้งทางวัฒนธรรมและการเผยแพร่ศาสนาในภาคเหนือ และการละเมิดสิทธิมนุษยชน เป็นต้น และ 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นปัญหาที่มีมาอย่างต่อเนื่อง เกิดจากการบุกรุกทำลายป่า การใช้ทรัพยากรที่ไม่ยั่งยืน

จากสถานการณ์ปัญหาที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ประกอบกับประเด็นท้าทายของนานาชาติในการแก้ไขปัญหาด้านสิทธิมนุษยชน และพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในการพัฒนารัฐบนพื้นที่สูงให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี จึงทำให้กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ดำเนินโครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูงตามแนวพระราชดำริ ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีขึ้น เพื่อยกระดับการเข้าถึงสวัสดิการจากการส่งเสริมรายได้ การช่วยเหลือสงเคราะห์ และได้รับสวัสดิการอย่างทั่วถึง นอกจากนั้นยังเน้นเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรบนพื้นที่สูงในชุมชนทุกส่วน เช่น การส่งเสริมอาชีพ ภาคการเกษตรของคนในชุมชน เช่น การปลูกชา กาแฟ การเลี้ยงสัตว์ ไก่ หมู หุ้ม ปลา ฯลฯ และการส่งเสริมอาชีพนอกภาคการเกษตร เช่น การส่งเสริมการทอผ้า แปรรูปผลิตภัณฑ์อาหาร ฯลฯ การถ่ายทอดภูมิปัญญาโดยใช้ปราชญ์ของชุมชนเป็นวิทยากร ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ เพื่อให้คนในชุมชนได้เกิดความภาคภูมิใจในองค์ความรู้ที่

ได้รับสืบทอด และเป็นการเพิ่มคุณค่าและความห่วงใยในวัฒนธรรม ประเพณี
ท้องถิ่นอีกด้วย

กระบวนการที่สำคัญของการดำเนินโครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง
ตามแนวพระราชดำริ ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ยังขาด
กระบวนการที่สำคัญ คือ การประเมินผล เพื่อตรวจสอบผลการดำเนินงานใน
ภาพรวมว่า เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ แผนการดำเนินงานมีความ
เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ดำเนินการหรือไม่ อุปสรรคปัญหาใน
การดำเนินการมีอะไรบ้าง ผลกระทบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นไปในเชิงบวก หรือ
เชิงลบ เพื่อนำมาสู่การปรับปรุงกระบวนการ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเรื่อง
การประเมินโครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง ตามแนวพระราชดำริ ในสมเด็จพระ
เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี บ้านโป่งไฮ ตำบลแม่สาว อำเภอแม่สาย
จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้รูปแบบการประเมิน CIPPIEST Model เนื่องจากการ
ประเมินแบบ CIPPIEST Model จะทำให้เห็นผลการประเมินในแต่ละมิติ ทั้งด้าน
บริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ และด้านผลผลิต ซึ่งประกอบไปด้วย
การประเมินผลกระทบ การประเมินประสิทธิผล การประเมินความยั่งยืน และ
การประเมินการถ่ายทอดส่งต่อ ซึ่งการประเมินในครั้งนี้จะประโยชน์ทั้งต่อ
ผู้รับบริการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการวางแผนงานอนาคต และสามารถ
พัฒนากระบวนการให้ทันต่อสถานการณ์ทางสังคมและความต้องการของผู้ใช้บริการ
ในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อประเมินผลโครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูงตามแนวพระราชดำริ
ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในพื้นที่บ้านโป่งไฮ ตำบล

แม่สาว อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้รูปแบบการประเมินแบบ CIPPIEST Model

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่เป้าหมายในการศึกษา คือ บ้านโป่งไฮ ตำบลแม่สาว อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเป็นพื้นที่รับผิดชอบของศูนย์พัฒนาราชภูรบนพื้นที่สูง จังหวัดเชียงใหม่ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ

2. ขอบเขตด้านประชากร จำนวน 177 คน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

2.1 กลุ่มบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาราชภูรบนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่ และเจ้าหน้าที่เขตพัฒนาสังคมพื้นที่สูงโละป่าไคร้ จำนวน 12 คน

2.2 กลุ่มภาคีเครือข่ายผู้ร่วมปฏิบัติงาน ประกอบด้วย คณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมสวัสดิการสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง และแกนนำเยาวชน จำนวน 25 คน

2.3 กลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการ ประกอบด้วย ราชภูรบนพื้นที่สูงในพื้นที่เป้าหมายที่ได้รับการส่งเสริมหรือการพัฒนาตามโครงการฯ จำนวน 140 คน

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นการศึกษาการประเมินโครงการ โดยใช้รูปแบบการประเมินแบบ CIPPIEST Model

นิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้องในการศึกษา

โครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง ตามแนวพระราชดำริในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี หมายถึงการพัฒนาบริหารจัดการชุมชนบนพื้นที่สูง โดยการจัดสวัสดิการให้แก่ราชภูรบนพื้นที่สูงอย่างทั่วถึง เพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ชาวเขาที่อาศัยอยู่ในชุมชนบนพื้นที่สูง หมายถึงราษฎรกลุ่มชาติพันธุ์ 10 เผ่า ประกอบด้วย กะเหรี่ยง ม้ง ลาหู่ เมี่ยนหรือเย้า อาข่า ลีซูหรือลีซอ ลัวะหรือละว้า ขมุ ถิ่น และมลาปรี ที่อาศัยตั้งบ้านเรือนและแหล่งทำกินบนพื้นที่สูงในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

การประเมินโครงการ โดยใช้ CIPPIEST Model หมายถึงการประเมินโครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง ตามแนวพระราชดำริ ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ในพื้นที่บ้านโป่งไฮ ตำบลแม่สาว อำเภอแม่เมาะ จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้ CIPPIEST Model เพื่อประเมิน 8 ด้าน ดังนี้

1. การประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation: C) เป็นการประเมินวิเคราะห์นโยบายรัฐบาล วัตถุประสงค์ เปรียบเทียบวัตถุประสงค์กับความต้องการ
2. การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation: I) เป็นการประเมินความพร้อมของบุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ แผนการดำเนินโครงการฯ ความร่วมมือของทุกฝ่าย เปรียบเทียบการดำเนินงานและงบประมาณ
3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation: P) เป็นการประเมินกระบวนการในโครงการ เช่น การประชาสัมพันธ์ ระยะเวลาที่ดำเนินการ ประเมินกระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้เข้าร่วมโครงการ และปัญหาอุปสรรค
4. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation: P) เป็นการประเมินผลผลิตของโครงการ ความพึงพอใจของกลุ่มเป้าหมายต่อการดำเนินงานโครงการ และการมีส่วนร่วมของชุมชน
5. การประเมินผลกระทบ (Impact Evaluation: I) คือ ผลกระทบเชิงบวก และผลกระทบเชิงลบ และความเหมาะสมของการได้รับผลประโยชน์ของกลุ่มเป้าหมาย

6. การประเมินประสิทธิผล (Effectiveness Evaluation: E) คือ การประเมินวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่วางไว้บรรลุความต้องการของกลุ่มเป้าหมายอย่างครอบคลุม

7. การประเมินความยั่งยืน (Sustainability Evaluation: S) คือ การประเมินความคงอยู่ ความต่อเนื่อง และการรักษาความสำเร็จโครงการ

8. การประเมินการถ่ายทอดส่งต่อ (Transportability Evaluation: T) คือ การประเมินการถ่ายทอดส่งต่อองค์ความรู้ที่ได้รับจากโครงการไปยังชุมชนหรือบุคคลอื่น การขยายผลโครงการ การประยุกต์นำไปใช้

แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินโครงการ

การประเมินโครงการเป็นกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านสภาพแวดล้อม ความต้องการ การวางแผนการดำเนินงาน กระบวนการดำเนินโครงการ และผลกระทบของการดำเนินโครงการอย่างเป็นระบบ การประเมินเป็นกระบวนการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างผลลัพธ์และวัตถุประสงค์ของโครงการที่ตั้งไว้ เป็นการตรวจสอบความก้าวหน้าในการดำเนินโครงการ การประเมินนำมาซึ่งแนวทางในการตัดสินใจในการวางแผนเพื่อปรับปรุงกระบวนการและตัดสินใจคุณค่าของโครงการ (พิชญ์ พงศ์ศรี, 2556, น. 68) (Stufflebeam, 1968, อ้างถึงใน สุวิมล ติรกานันท์, 2550)

จากการศึกษาจุดมุ่งหมายของการประเมินโครงการแบ่งออกเป็น 4 ข้อ ดังนี้

1. เพื่อทราบถึงความก้าวหน้าในการปฏิบัติงานตามโครงการ ว่าเป็นไปตามที่วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ มีเป้าหมายหรือมาตรฐานที่กำหนดเป็นอย่างไร

2. เพื่อปรับปรุงการดำเนินโครงการบางโครงการอาจจะมีข้อบกพร่องบางส่วนที่ไม่สามารถดำเนินการให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้ทั้งหมด การประเมินจะช่วยให้เกิดกระบวนการปรับปรุง แก้ไขงานให้ดียิ่งขึ้น

3. เพื่อศึกษาทางเลือกการประเมินผลโครงการจะเป็นการเปรียบเทียบทางเลือกที่ดีที่สุด เป็นการลดความเสี่ยงในการบริหารงาน

4. เพื่อสนับสนุนโครงการหรือยกเลิกโครงการ การประเมินผลเป็นเครื่องมือของนักบริหารที่ช่วยในการตัดสินใจว่าจะขยายผลโครงการหรือยกเลิกโครงการ

แนวคิดการประเมินรูปแบบ CIPP MODEL

ในปี ค.ศ. 1971 แดเนียล สต๊ฟเฟิลบีม ได้พัฒนารูปแบบการประเมินที่เรียกว่า CIPP และตีพิมพ์ในหนังสือชื่อ Educational Evaluation and Decision Making จากการศึกษารูปแบบการประเมินของสต๊ฟเฟิลบีม ได้มีการแบ่งการประเมินแบบ CIPP Model ดังนี้

การประเมินบริบทหรือสภาพแวดล้อม (Context Evaluation: C) เป็นการประเมินความจำเป็นหรือความต้องการเพื่อจัดทำโครงการ และช่วยในการตัดสินใจวางแผนในการกำหนดจุดมุ่งหมายหรือวัตถุประสงค์ของโครงการต่างๆ (สุขุม มูลเมือง, อ้างถึงใน สมจิตร แก้วแสงขวัญ, 2545, น. 71) ได้กำหนดวิธีการประเมินสภาพแวดล้อม โดยวิธีการแรก คือ Contingency Model เป็นการประเมินสภาพแวดล้อมเพื่อหาแรงผลักดันจากภายนอก และนำข้อมูลมาส่งเสริมและพัฒนาโครงการให้ดียิ่งขึ้น วิธีที่สอง คือ Congruence Model เป็นการประเมินโดยใช้วิธีการเปรียบเทียบระหว่างการปฏิบัติจริงกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ การประเมินนี้ทำให้ทราบว่าคุณสมบัติใดที่ไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้ ซึ่งสอดคล้องกับ รัตนะ บัวสนธ์ (2556) ซึ่งได้อธิบายการประเมินบริบทว่า การประเมินบริบทเป็นการประเมินความต้องการ ปัญหา คุณสมบัติที่มีค่า และโอกาส ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้

สภาพแวดล้อมที่ถูกกำหนด การประเมินนี้จะนำไปสู่การออกแบบแผนงาน โครงการ และการให้บริการที่มีความเหมาะสม และเป็นไปได้

การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation: I) เป็นการประเมินเพื่อการตัดสินใจเพื่อการออกแบบโครงการ เช่น วิธีการ กลวิธีดำเนินโครงการ เป็นการตรวจสอบความพร้อมของทรัพยากรหรือปัจจัยที่สำคัญต่างๆ เช่น บุคลากร งบประมาณ สถานที่ อุปกรณ์ต่างๆ ฯลฯ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ จำเนียร สุขหลาย (อ้างถึงใน สมจิตร แก้วแสงขวัญ, 2545, น. 72) ให้แนวคิดว่าการประเมินปัจจัยเบื้องต้นเป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ สร้างเพื่อกำหนดรูปแบบของโครงการ ซึ่ง สมหวัง พิริยานูวัฒน์ (อ้างถึงใน กองนโยบายและแผนงาน มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 2557, น. 5) กล่าวว่า การประเมินปัจจัยเบื้องต้นเป็นการตรวจสอบความพร้อมด้านทรัพยากรทั้งปริมาณและคุณภาพ ตลอดจนระบบการบริหารจัดการเพื่อวิเคราะห์และกำหนดทางเลือกที่เหมาะสมที่สุด ที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ นอกจากนี้แล้ว รัตนะ บัวสนธ์ (2556) กล่าวว่า การประเมินปัจจัยนำเข้า เป็นการตัดสินใจเพื่อเลือกกลยุทธ์ แผนงานที่สามารถปฏิบัติได้จริง งบประมาณที่เหมาะสม และสร้างสำนึกรับผิดชอบต่อการได้มาซึ่งทรัพยากร เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ตอบสนองความต้องการของผู้รับบริการ และเกิดประโยชน์คุ้มค่า ด้านทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยอาจพิจารณาจากเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ การตอบสนองความต้องการของกลุ่มผู้รับประโยชน์ การตอบสนองต่อเป้าหมายขององค์กร ศักยภาพของประสิทธิผล ต้นทุน ความสอดคล้องทางการเมือง ความเป็นไปได้ของการบริหารจัดการ และศักยภาพที่เพียงพอที่ก่อให้เกิดผลกระทบภายนอกพื้นที่หนึ่งๆ

การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation: P) เป็นการประเมินกระบวนการดำเนินงานโครงการ เป็นการศึกษาจุดอ่อน จุดแข็ง ปัญหาและอุปสรรค ในการดำเนินโครงการ การประเมินกระบวนการจะเป็นเครื่องมือสำหรับนักบริหาร

ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปรับปรุงวิธีดำเนินงานภายใต้เวลาและทรัพยากรที่จำกัด และเร่งรัดให้โครงการเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ซึ่งสอดคล้องกับ รัตนะ บัวสนธ์ (2556) ได้กล่าวถึง การประเมินกระบวนการ เป็นการตรวจสอบการนำแผนงาน โครงการที่ถูกลำนำไปใช้ว่าเป็นไปตามที่กำหนดหรือไม่ การใช้งบประมาณ และประสิทธิภาพเป็นอย่างไร และนำมาซึ่งการชี้แนะแนวทางการปฏิบัติงานเพื่อให้เกิดการปรับปรุงการใช้งบประมาณ และปรับปรุงกระบวนการงานให้มีความเหมาะสมยิ่งขึ้น

การประเมินผลผลิต (Product Evaluation: P) เป็นการประเมินผลผลิตของโครงการ เพื่อตรวจสอบว่าการดำเนินงานโครงการประสบความสำเร็จตามแผนหรือไม่ ผลลัพธ์มีความคุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่ ความต้องการของกลุ่มเป้าหมายตามโครงการลดลงหรือไม่ และผลกระทบทางตรงและทางอ้อมต่อผู้รับบริการ ข้อมูลสารสนเทศจากการประเมินผลผลิตจะนำมาใช้ในการตัดสินใจในการยุติโครงการหรือปรับขยายโครงการ รัตนะ บัวสนธ์ (2556) กล่าวว่า การประเมินผลผลิตเป็นการวัดผล ดีความ และตัดสินผลสัมฤทธิ์ของโครงการว่าสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้หรือไม่ โดยใช้วิธีการรวบรวม วิเคราะห์ การตัดสินใจจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีต่อโครงการ อาจจะใช้วิธีการรับฟังความคิดเห็นหรือการสัมภาษณ์กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเชิงลึก

แนวคิดการประเมินรูปแบบ CIPPIEST MODEL

ในปี 2007 แดเนี่ยล สต๊ฟเฟิลบีม ได้พัฒนารูปแบบการประเมินจาก CIPP ปรับขยายเป็น CIPPIEST โดยการปรับขยายส่วนการประเมินด้านผลผลิต (Product Evaluation) ออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้

การประเมินผลกระทบ (Impact Evaluation: I) เป็นการประเมินการเข้าถึงโครงการไปยังกลุ่มเป้าหมาย เพื่อทดสอบความมั่นใจว่าโครงการเข้าถึงหรือเข้าไม่ถึงผู้ได้รับผลประโยชน์อย่างที่ตั้งใจไว้ เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ใช้ใน

การตัดสินใจขอบเขตการทำหน้าที่และไม่ทำหน้าที่ของผู้รับประโยชน์ของโครงการที่เหมาะสม ตัดสินขอบเขตของการแก้ไขโครงการหรือตอบสนองความต้องการที่สำคัญของชุมชน และเพื่อรับผิดชอบวัตถุประสงค์ความสำเร็จของตามโครงการในการเข้าถึงจุดมุ่งหมายของผู้ได้รับผลประโยชน์ ซึ่งสอดคล้องกับ รัตนะ บัวสนธ์ (2556) ซึ่งกล่าวว่า การประเมินผลกระทบเป็นการตั้งคำถามว่า สิ่งที่ได้รับประโยชน์ได้รับมากเกินกว่าเป้าหมายที่ต้องการที่จะได้รับการตอบสนองตามความจำเป็นคืออะไรบ้าง สิ่งที่ได้รับมากเกินไปกว่าที่กำหนดไว้ในทางบวกหรือทางลบ

การประเมินประสิทธิผล (Effectiveness Evaluation: E) เป็นการประเมินประสิทธิผลของผู้ได้รับผลประโยชน์ในโครงการ ประสิทธิภาพของชุมชนและสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องทั้งเชิงบวกและเชิงลบ และนำมาลำดับความสำคัญของผลข้างเคียงหรือสิ่งแทรกแซง เป็นการตรวจสอบแผนงานโครงการและกิจกรรมที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลง เตรียมความพร้อมและรายงาน ความรับผิดชอบปัญหาของโครงการ ประเมินความสำเร็จระดับล่างของโครงการ ใช้ข้อมูลการประเมินความต้องการ ผลการวิจัยประเมินผลประสิทธิภาพและข้อโต้แย้งกับความเหมือนใช้ความต้องการข้อมูลการประเมินผล (จากผลการวิจัยการประเมินบริบท) ผลการวิจัยการประเมินประสิทธิภาพและความแตกต่างกับที่คล้ายกันโปรแกรมอื่นๆ ที่จะทำให้การประเมินผลกำไรของความสำเร็จของโปรแกรม ซึ่ง รัตนะ บัวสนธ์ (2556) กล่าวสรุปการประเมินประสิทธิผลเป็นการตั้งคำถามว่า โครงการหรือสิ่งแทรกแซงบรรลุตอบสนองความต้องการจำเป็นของกลุ่มผู้รับประโยชน์ได้อย่างครอบคลุมหรือไม่

การประเมินความยั่งยืน (Sustainability Evaluation: S) เป็นการประเมินเพื่อตรวจสอบว่าเจ้าหน้าที่และผู้ได้รับผลประโยชน์ดำเนินการโครงการอย่างต่อเนื่อง ความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการต่อหรือความต้องการต่อ และการดำรงไว้ซึ่งบริการหรือกิจกรรมในโครงการ เพื่อตรวจสอบการตั้งเป้าหมาย

กำหนดอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบที่ดี การจัดทำแผนการดำเนินกิจกรรม และช่วยวางแผนการใช้งบประมาณในการจัดโครงการอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับ รัตนะ บัวสนธ์ (2556) ซึ่งกล่าวว่า การประเมินความยั่งยืนเป็นการตั้งคำถามว่าแนวทางปฏิบัติหรือแนวทางการนำโครงการไปใช้ให้ประสบผลสำเร็จอย่างยั่งยืน คืออะไร ประเมินความคงอยู่หรือความต่อเนื่องในการทำโครงการที่ประสบความสำเร็จไปใช้ รวมถึงการรักษาไว้ซึ่งความสำเร็จของโครงการ

การประเมินการถ่ายทอดส่งต่อ (Transportability Evaluation: T) เป็นการประเมิน เพื่อประเมินความจำเป็นในการเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ ช่วยตรวจสอบผู้ต้องการหาข้อมูลเกี่ยวกับโครงการ ช่วยตรวจสอบว่าข้อมูลเกี่ยวกับโครงการอะไรบ้างที่ควรได้รับการเผยแพร่ และวัดการนำโครงการไปขยายผลในที่อื่นๆ สอดคล้องกับ รัตนะ บัวสนธ์ (2556) ซึ่งกล่าวว่า การประเมินการถ่ายทอดส่งต่อเป็นการตั้งคำถามถึงการนำโครงการ หรือสิ่งแทรกแซงที่ประสบความสำเร็จไปประยุกต์หรือปรับปรุงใช้ในที่อื่นๆ หรือไม่

แนวคิดการมีส่วนร่วม

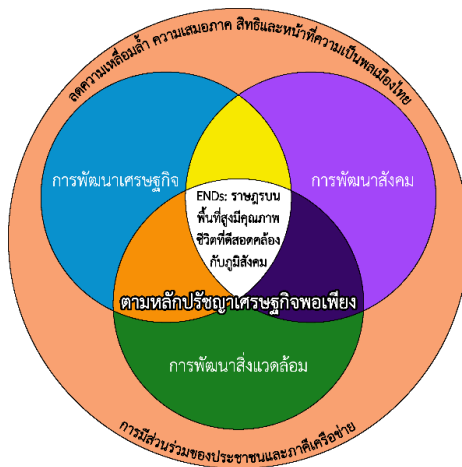
การมีส่วนร่วมของประชาชน คือกระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการวางแผนการดำเนินการจัดการตามแผน การกำกับติดตามการประเมินผล และการรับผลประโยชน์จากการพัฒนาโดยถือว่าการพัฒนานั้นเป็นของประชาชน ซึ่งการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงเป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนในหมู่บ้านมีส่วนเกี่ยวข้องในการตัดสินใจโดยตัวของเขาเองในลักษณะของ “หุ้นส่วน” ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน โดยเริ่มจากการรวมกลุ่มประชาชนตามกิจกรรมพัฒนาที่จัดขึ้นและค่อยๆ เพิ่มความสามารถและความรับผิดชอบในการดำเนินการตามกระบวนการพัฒนาให้แก่ประชาชน จนในที่สุดให้ประชาชนสามารถดำเนินงานด้วยตนเองตามลำพัง โดยกระบวนการมีส่วนร่วม (เอนก นาคะบุตร, 2545 และ ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2546) ที่

จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย การเรียนรู้ร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลและตรวจสอบ เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทันที การมีส่วนร่วมมีหลายระดับซึ่งระดับการมีส่วนร่วมจะเริ่มต้นจากการมีส่วนร่วมแบบถูกกระทำจนถึงขั้นตัดสินใจ สามารถจัดกลุ่มขั้นตอนการมีส่วนร่วมเพื่อกำหนดระดับโดยแบ่งระดับการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) มีส่วนร่วมบางส่วน และ 3) ไม่มีส่วนร่วม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นเกิดจากความต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งการเร้าให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อสร้างให้บุคคลสร้างความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมนั้นๆ

แนวคิดการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูงของหน่วยงาน

กองพัฒนาสังคมกลุ่มเป้าหมายพิเศษ กลุ่มพัฒนาราชภฏบนพื้นที่สูง ดำเนินงานพัฒนาราชภฏบนพื้นที่สูง โดยมี Road Map การพัฒนาราชภฏบนพื้นที่สูง แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 (พ.ศ. 2558-2559) พัฒนาระบบงาน โดยการพัฒนาระบบการบริหารจัดการ การฟื้นฟู พัฒนาวิถีชีวิตตามภูมิสังคมพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงตามบริบทสังคม ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2560-2564) สวัสดิการหลากหลาย โดยมุ่งเน้นเรื่องการบริหารจัดการให้เข้าสู่มาตรฐาน พัฒนาคุณภาพชีวิตของราชภฏบนพื้นที่สูงโดยยึดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาพัฒนาคน และพัฒนาให้สอดคล้องกับภูมิสังคม นอกจากนี้ยังเน้นเรื่องการพัฒนาความร่วมมือในการพัฒนาจากหลายๆ ภาคส่วนในตามนโยบายของรัฐบาล “ประชารัฐ” และระยะที่ 3 (พ.ศ. 2565-2569) กระจายความมั่นคง โดยมุ่งเน้นให้ราชภฏบนพื้นที่สูงมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้ ชุมชน มีศักยภาพในการจัดการความรู้และจัดการ

ตนเองได้อย่างยั่งยืน และสามารถพัฒนาความร่วมมือชุมชนบนพื้นที่สูง หรือกลุ่มชาติพันธุ์ในระดับอาเซียนได้ โดยมีเป้าหมายคือราษฎรบนพื้นที่สูงมีคุณภาพชีวิตที่ดี สอดคล้องกับภูมิสังคม (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2558) โดยการทำงานพัฒนารัฐรบนพื้นที่สูงจำเป็นต้องอาศัยกลไกศูนย์พัฒนารัฐรบนพื้นที่สูงจังหวัดฯ เขตพัฒนาสังคมพื้นที่สูงฯ และศูนย์การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาราษฎรบนพื้นที่สูง (ศรส.) ในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของโครงการฯ โดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และกระบวนการพัฒนาตามพระราชดำริสู่ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ เป็นกรอบในการพัฒนาอย่างยั่งยืน (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2559)

ที่มา: กองพัฒนาสังคมกลุ่มเป้าหมายพิเศษ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2560.

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนวรรณกรรมของนักวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม ชุมชนบนพื้นที่สูง พบว่า ชาวเขาเป็นกลุ่มที่เข้าไม่ถึงสวัสดิการสังคม และส่วนใหญ่มีฐานะยากจน (พระอรุณเมธี พุทธิภัทรานนท์, 2558) อีกทั้งยังถูกมองจากสังคมภายนอกในลักษณะเชิงลบ อคติทางชาติพันธุ์ และยังถูกมองว่าเป็นผู้ที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งในความเป็นจริงแล้วลักษณะการทำการเกษตรของชาวเขาบางกลุ่ม เป็นวิธีการเพาะปลูกที่ส่งผลให้เกิดความสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติ เนื่องจากชาวเขาส่วนใหญ่ดำรงชีวิตโดยการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติในการใช้ชีวิตประจำวัน สังเกตได้จากประเพณีวัฒนธรรมที่สำคัญ เช่น การบวชป่า หรือการปลูกป่าในพื้นที่ทางจิตวิญญาณ เพื่อช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อย่างชัดเจน ดังนั้นการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูงของกลุ่มชาวเขา จำเป็นต้องคำนึงถึงความแตกต่างทางภูมิสังคมของแต่ละชนเผ่า (สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง, 2560) นำองค์ความรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช นำไปปฏิบัติ เน้นการพัฒนาในลักษณะปัจเจกบุคคล ครอบครัว และชุมชน โดยเริ่มจากการจัดทำบัญชีครัวเรือน ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ เพื่อให้เกิดเงินออมในระบบ สร้างความมั่นคงทางด้านอาหาร พัฒนาด้านคุณธรรม การแบ่งปันช่วยเหลือ (ไชยรัตน์ ปรานี และคณะ, 2551) นอกจากนี้หน่วยงานภาครัฐต้องสนับสนุนให้ชาวเขาเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน สร้างกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ ใช้กระบวนการเสริมพลัง ให้ชาวเขาสามารถคิดแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง ภาครัฐเป็นเสมือนพี่เลี้ยงที่ทำหน้าที่ให้ความรู้และชี้แนวทาง เพื่อให้ชาวเขาสามารถปรับเปลี่ยนกระบวนการคิดและสามารถพัฒนาตนเองได้ นอกจากนี้ต้องเน้นการทำงานพัฒนาในลักษณะการสร้างเครือข่ายทางสังคมทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อให้เกิดการบูรณาการการทำงานแบบองค์รวม

วิธีการในการศึกษา

การศึกษาค้างนี้เป็นการวิจัยเชิงประเมินโดยใช้รูปแบบ CIPPIEST Model เป็นการศึกษแบบผสมสานวิธี (Mixed Methodology) โดยมีรายละเอียดของการศึกษา ดังนี้

1. การศึกษาเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาเชิงปริมาณ ผู้ศึกษาเลือกประชากรแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยมีคุณสมบัติเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการฯ จำนวน 177 คน แบ่งเป็นกลุ่มบุคลากร ผู้ปฏิบัติงาน 12 คน กลุ่มภาคีเครือข่ายผู้ร่วมปฏิบัติงาน 25 คน และกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการ 140 คน ใช้แบบสอบถาม แบบมีโครงสร้าง ลักษณะคำถามปลายปิดเป็นเครื่องมือในการศึกษา

2. การศึกษาเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาราชกรบนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 1 คน เจ้าหน้าที่เขตพัฒนาสังคมพื้นที่สูงไล่ป่าไคร้ 1 คน และคณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมสวัสดิการสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง จำนวน 1 คน รวมทั้งสิ้น 3 คน ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างลักษณะปลายเปิด (Structured Interview) เป็นเครื่องมือในการศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บข้อมูล จำนวน 177 ชุด ตามจำนวนกลุ่มเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ซึ่งได้แบบตอบรับคืน คิดเป็นร้อยละ 100 และดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างจำนวน 3 คน ตามที่กำหนดไว้ เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วนแล้วได้นำข้อมูล มาวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติในการวิเคราะห์และกำหนดเกณฑ์การวัดผลคือ วิเคราะห์หาค่าสถิติพื้นฐานเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงอนุมานวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปรด้วย One-way ANOVA/F-test โดยกำหนดระดับนัยสำคัญ

ทางสถิติที่ระดับ 0.01 และเมื่อพบความสัมพันธ์ใช้การวิเคราะห์รายคู่ด้วยวิธีการของ Scheffe ส่วนข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์จากประเด็นการประเมิน CIPPIEST Model รายประเด็น

ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

ผลการศึกษาข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งประกอบด้วย เพศ สถานภาพ ระดับการศึกษา อายุ พบว่า เพศ ประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย เมื่อวิเคราะห์แยกรายกลุ่ม พบว่า กลุ่มบุคลากรผู้ปฏิบัติงานและกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการ เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ในขณะที่กลุ่มภาคีเครือข่ายผู้ปฏิบัติงานเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง สำหรับสถานภาพทั้ง 3 กลุ่ม มีสถานภาพสมรส มากที่สุด รองลงมา สถานภาพโสด และหย่าร้าง ตามลำดับ ระดับการศึกษา พบว่า ทั้ง 3 กลุ่มมีระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน กลุ่มบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน มีการศึกษาในระดับปริญญาตรีสูงที่สุด กลุ่มภาคีเครือข่าย มีการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาสูงที่สุด ในขณะที่กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมโครงการฯ ไม่ได้รับการศึกษาสูงที่สุด สำหรับอายุ พบว่า ประชากรตัวอย่างส่วนใหญ่ มีอายุระหว่าง 26-35 ปี เมื่อวิเคราะห์รายกลุ่ม พบว่า กลุ่มบุคลากรผู้ปฏิบัติงานส่วนใหญ่อายุระหว่าง 30-35 ปี ภาคีเครือข่าย ส่วนใหญ่อายุไม่เกิน 25 ปี และผู้เข้าร่วมโครงการ ส่วนใหญ่ อายุระหว่าง 26-35 ปี

ตารางที่ 2

จำนวนและร้อยละของสถานภาพส่วนบุคคลเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มตัวอย่าง

สถานภาพส่วนบุคคล	บุคลากรผู้ปฏิบัติงาน		ภาคีเครือข่าย		ผู้เข้าร่วมโครงการ	
	จำนวน (n = 12)	ร้อยละ	จำนวน (n = 25)	ร้อยละ	จำนวน (n = 140)	ร้อยละ
เพศ						
ชาย	4	33.3	19	76.0	67	49.9
หญิง	8	66.7	6	24.0	73	52.1
สถานภาพ						
โสด	3	25.0	8	32.0	29	20.7
สมรส	7	58.3	15	60.0	93	66.4
หย่าร้าง/หม้าย	2	16.7	2	8.0	18	12.9
ระดับการศึกษา						
ไม่ได้รับการศึกษา	-	-	2	8.0	73	52.1
ประถมศึกษา	-	-	8	32.0	27	19.3
มัธยมศึกษา	-	-	13	52.0	30	21.5
อนุปริญญา	2	16.7	2	8.0	2	1.4
ปริญญาตรี	8	66.6	-	-	2	1.4
ปริญญาโท	2	16.7	-	-	1	0.7
อื่นๆ	-	-	-	-	5	3.6

การประเมินโครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูงตามแนวพระราชดำรินิยมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี รายด้านตามรูปแบบ CIPPIEST Model ผลปรากฏ ดังนี้

1. การประเมินบริบท (Context Evaluation: C) ผลการประเมินความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า กลุ่มบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน และกลุ่มภาคีเครือข่าย เห็นว่า โครงการพัฒนาสังคมบนพื้นที่สูงตามแนวพระราชดำรินิยม มีความสอดคล้องกับวิสัยทัศน์และพันธกิจของหน่วยงาน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด และกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการ เห็นว่าโครงการพัฒนาสังคมชุมชนบน

พื้นที่สูง มีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม และการสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการของรัฐ

ผู้ศึกษาได้ประเมินความสอดคล้องระหว่างนโยบายรัฐบาล วัตถุประสงค์ของโครงการ และเปรียบเทียบวัตถุประสงค์กับความต้องการของพื้นที่ จะเห็นได้ว่าโครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูงตามแนวพระราชดำริ ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในพื้นที่บ้านโป่งไฮ ตำบลแม่สาว อำเภอแม่เฒ่า จังหวัดเชียงใหม่ เป็นโครงการที่ภาครัฐจัดขึ้นมา เพื่อดูแลช่วยเหลือคนจนที่อยู่ชายขอบหรือชายแดน โดยเฉพาะคนจน 3 ตามพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นโครงการที่มีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม การสร้างความเป็นธรรม การแก้ไขปัญหาความยากจน และการสร้างโอกาสการเข้าถึงบริการของรัฐ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) อีกทั้งเป็นโครงการที่ตอบโจทย์การทำงานของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ถือเป็นหนึ่งโครงการฯ ตามนโยบายเร่งด่วนของกระทรวง พม. ในประเด็นการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ด้อยโอกาสและกลุ่มชาติพันธุ์

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ได้น้อมนำกระบวนการพัฒนาตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (รัชกาลที่ 9) ประกอบด้วย การพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาตามหลักภูมิสังคมกระบวนการพัฒนาเพื่อนำไปสู่ความเป็นไท มาเป็นแนวทางในการวางยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงให้เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลง (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2559) มีการกำหนดยุทธศาสตร์และวัตถุประสงค์ของโครงการ เป็นนโยบายปฏิบัติจากระดับล่างไปสู่ระดับบน (Bottom Up) เพื่อให้สามารถตอบโจทย์ความต้องการและสภาพปัญหาของพื้นที่อย่างตรงจุด ได้แก่ 1) การพัฒนาและ

บริหารจัดการชุมชนบนพื้นที่สูง มุ่งเน้นการสำรวจข้อมูลกลุ่มเป้าหมาย การจัดตั้ง คณะทำงานขับเคลื่อนเชิงบูรณาการ การจัดทำแผนปฏิบัติการ และการติดตาม ประเมินผล 2) การพัฒนาคุณภาพชีวิตราษฎรบนพื้นที่สูง มุ่งเน้นการสำรวจกำหนด ขอบเขตและวางแผนพื้นที่เพื่อสร้างแหล่งอาหาร ส่งเสริมอาชีพตามภูมิศาสตร์สังคม พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ฯ รวมถึง 3) การจั ดสวัสดิการสังคมบนพื้นที่สูง ด้วยการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมชุมชน บนพื้นที่สูง และ 4) การฟื้นฟูศักยภาพกลุ่มเป้าหมาย และการให้การสงเคราะห์ ครอบครัวยุมีรายได้น้อยและคนไร้ที่พึ่ง

มีการวางยุทธศาสตร์และวัตถุประสงค์โครงการฯ ที่นำไปสู่การแก้ปัญหา ในระดับพื้นที่ในหลายมิติได้อย่างเหมาะสม เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาความ มั่นคงด้านอาหาร สวัสดิการ การส่งเสริมอาชีพ ฯลฯ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อรุณเมธี พุฒิกัทรนันท์ (2557) และสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 10 จังหวัดเชียงใหม่ (2560) ซึ่งกล่าวถึงปัญหาของชุมชนบนพื้นที่สูงในปัจจุบัน ได้แก่ ปัญหาด้านความยากจน สิทธิในที่ดินทำกินทางกฎหมาย ปัญหาด้านโครงสร้าง พื้นฐาน การศึกษาและสุขภาพอนามัยเนื่องจากอาศัยอยู่ในถิ่นทุรกันดาร และ การถูกกีดกันและครอบงำองค์ความรู้ ประเพณีและวัฒนธรรมชนเผ่า การส่งเสริม อาชีพในชุมชนอย่างยั่งยืน รวมถึงระบบสวัสดิการสังคมและชุมชนในทุกด้าน และ การเข้าถึงสิทธิสวัสดิการที่พึงจะได้รับจากรัฐ ดังนั้น โครงการพัฒนาสังคมชุมชนบน พื้นที่สูงตามแนวพระราชดำริ ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราช กุมารี จึงนับว่าเป็นโครงการที่เข้าไปช่วยแก้ไขปัญหา และตอบสนองต่อความ ต้องการของราษฎรบนพื้นที่สูงและชุมชนพื้นที่สูงได้ในระดับหนึ่ง

2. ผลการประเมินด้านปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation: I) ผลการประเมิน ความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า กลุ่มบุคลากร ผู้ปฏิบัติงาน เห็นว่าหน่วยงานมีการเตรียมความพร้อมของบุคลากรก่อนดำเนิน

โครงการพัฒนาสังคมบนพื้นที่สูง มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ในขณะที่กลุ่มภาคีเครือข่าย เห็นว่าการดำเนินงานมีแผนงานที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม ค่าเฉลี่ยสูงที่สุด และกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการ เห็นว่าบุคลากรมีความรู้ความเชี่ยวชาญในการดำเนินโครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง ค่าเฉลี่ยสูงที่สุด

การประเมินปัจจัยนำเข้าเป็นการตรวจสอบความพร้อม ความเหมาะสม ของทรัพยากรทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ การบริหารจัดการ แล้วนำมาวิเคราะห์ทางเลือกที่เหมาะสมที่จะทำให้บรรลุเป้าหมาย จากการศึกษาพบว่า

1) บุคลากรมีความรู้ความเชี่ยวชาญในการดำเนินโครงการ เนื่องจากมีประสบการณ์จากการทำงานพัฒนามาหลายปีมีการเตรียมความพร้อมบุคลากรก่อนการดำเนินโครงการ อีกทั้งศูนย์พัฒนาราชภูรบนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่ ส่งทีมเจ้าหน้าที่เขตพัฒนาสังคมพื้นที่สูงโละป่าไคร้ เข้าไปฝังตัวอยู่ในชุมชน สร้างสัมพันธภาพร่วมกับคนในชุมชน สร้างความไว้วางใจ เสมือนเป็นคนในชุมชน

2) การจัดสรรงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ พบว่าระยะปีแรกๆที่เริ่มดำเนินโครงการมีการจัดสรรงบประมาณในแต่ละยุทธศาสตร์อย่างเพียงพอและเหมาะสม ทำให้โครงการดำเนินการได้อย่างราบรื่น ต่อมาช่วงดำเนินการในปีที่ 2 งบประมาณถูกตัดลดลง ทำให้การดำเนินงานไม่ต่อเนื่อง สอดคล้องกับความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่เขตพัฒนาสังคมพื้นที่สูงโละป่าไคร้ ซึ่งได้กล่าวว่า “...การจัดสรรงบประมาณที่ไม่ต่อเนื่อง ส่งผลให้กระบวนการพัฒนาบางส่วนต้องหยุดชะงัก ทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างต่อเนื่อง...” 3) การบริหารจัดการโครงการฯ มีการบริหารจัดการในรูปแบบของคณะกรรมการขับเคลื่อนเชิงบูรณาการ 3 คณะ ประกอบด้วย คณะทำงานของศูนย์พัฒนาราชภูรบนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่ คณะทำงานอำเภอแม่เมาะ และคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง ซึ่งจะมีการจัดประชุมคณะทำงานและคณะกรรมการทุกเดือน คณะทำงานล้วนมีความสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการขับเคลื่อนแผนงานโครงการในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้

ยังมีแผนการดำเนินโครงการที่ชัดเจน เน้นบูรณาการการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ในทุกระดับ ได้แก่ องค์กรบริหารส่วนตำบล ศูนย์การศึกษาอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัย เกษตรอำเภอ สาธารณสุข ผู้นำชุมชนหรือหมู่บ้าน และ ชาวบ้านในชุมชน หน่วยงานของรัฐเข้ามามีบทบาทในการสนับสนุนปัจจัย ได้แก่ การสนับสนุนด้านวิชาการ โดยจัดวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถถ่ายทอด ความรู้แก่ชาวบ้าน การสนับสนุนให้ราษฎรบนพื้นที่สูงเข้าถึงบริการทางด้าน การศึกษา และสาธารณสุขที่มีคุณภาพ ในขณะที่ผู้นำชุมชน ผู้นำหมู่บ้าน และ ชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินการทุกขั้นตอน ซึ่งหากปราศจาก ความร่วมมือเหล่านี้ จะส่งผลต่อการพัฒนาในเชิงระบบ ถึงแม้จะมีการเตรียม ความพร้อมในด้านปัจจัยนำเข้าเป็นอย่างดี แต่ก็ค้นพบข้อจำกัดอุปสรรคปัญหาใน การดำเนินโครงการในเรื่อง (1) ภาษา การทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ต้องเข้าใจ ภาษา ซึ่งการสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่กับชาวบ้านยังคงต้องใช้ล่ามภาษาในการสื่อ การระหว่างบุคคลและกลุ่ม (2) ไม่ได้จัดสรรงบประมาณในการติดตามผลเป็นระยะ ทำให้ภาระส่วนนี้ตกเป็นของเจ้าหน้าที่ในระดับพื้นที่

3. ผลการประเมินด้านกระบวนการ (Process Evaluation: P) ผลการ ประเมินความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า กลุ่ม บุคลากรผู้ปฏิบัติงาน เห็นว่า การจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมชุมชนบน พื้นที่สูง (ศสส.) และการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตบนพื้นที่สูง (ศรส.) เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ในขณะที่กลุ่มภาคีเครือข่าย เห็นว่า การจัดทำแผนพัฒนารายบุคคลรายกลุ่ม เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด และ กลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการ เห็นว่าการติดตามประเมินผลการดำเนินงานเป็นระยะ เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด

การประเมินด้านกระบวนการ เป็นการประเมินกระบวนการดำเนินงานโครงการ โดยมีการศึกษาจุดอ่อน จุดแข็ง ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงวิธีดำเนินงานภายใต้เวลาและทรัพยากรที่จำกัด จากการศึกษาพบว่า ก่อนการดำเนินโครงการ ศูนย์พัฒนาราชภูรบนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่มีการประชาสัมพันธ์โครงการ เพื่อสร้างการรับรู้ความเข้าใจแก่กลุ่มเป้าหมายและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สร้างกระบวนการมีส่วนร่วม สร้างความรู้ความเข้าใจในกระบวนการร่วมกัน และทำให้ชาวบ้านเห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากโครงการ จนรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ ทำให้เกิดความร่วมมือในระดับพื้นที่ เน้นการทำงานลักษณะของทีม (Team) เจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ ร่วมมือกับ คณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมสวัสดิการสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง (ศสส.) สร้างเป้าหมาย สร้างคุณค่าร่วมกัน "การพัฒนาคุณภาพชีวิตราชภูรบนพื้นที่สูง ให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น" ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านสวัสดิการ 7 ด้านให้คณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมสวัสดิการสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง (ศสส.) เพื่อใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ในชุมชน ซึ่งกระบวนการพัฒนาที่สำคัญ ประกอบด้วย

1) การจัดเวทีประชาคมหมู่บ้านเพื่อร่วมกันค้นหากลุ่มเป้าหมายคนจนระดับ 3 เปิดโอกาสให้ราชภูรบนพื้นที่สูงในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมโดยตรง (Direct Participation) เป็นผู้กำหนดอนาคตของชุมชน ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงหลักความเสมอภาคและการไม่เลือกปฏิบัติต่อกลุ่มชาติพันธุ์ ตามปฏิญญาสหประชาชาติว่าด้วยสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง (United Nation Declaration on the Right of Indigenous Peoples)

2) จัดทำแผนชุมชนด้านส่งเสริมสวัสดิการสังคมบนพื้นที่สูงอย่างมีส่วนร่วม จำแนกเป็น 2 ประเภทกลุ่มเป้าหมายคือ แผนพัฒนาศักยภาพรายบุคคล (Individual Development Plan) และแผนพัฒนาศักยภาพรายกลุ่ม (Group Development Plan) ซึ่งเป็นกรอบแนวทางให้กลุ่มเป้าหมายบรรลุผลสัมฤทธิ์ของ

โครงการ ซึ่งค้นพบข้อจำกัดในของการพัฒนากลุ่มเป้าหมายที่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ผู้ป่วยติดเตียง คนพิการทางสติปัญญา และอื่นๆ ซึ่งไม่สามารถพัฒนาด้านอาชีพได้ ต้องได้รับการฟื้นฟูด้านกายภาพ และให้การสงเคราะห์ ใช้กระบวนการสังคมสงเคราะห์มาวิเคราะห์ประยุกต์ใช้ การประสานส่งต่อหน่วยงานในภาวะวิกฤติ และการวางแผนในระยะต่อเนื่องกับเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง

3) การสงเคราะห์ครอบครัวผู้มีรายได้น้อยและคนไร้ที่พึ่ง เป็นการบรรเทาความเดือนร้อนเฉพาะหน้าให้กลุ่มเป้าหมายในโครงการ ให้สามารถดำรงชีวิตได้ปกติตามความจำเป็นขั้นพื้นฐาน

4) การส่งเสริมอาชีพตามบริบทของพื้นที่และความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย การพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งยึดถือสภาพความเป็นจริงของภูมิประเทศและภูมิสังคม โดยมีการส่งเสริมอาชีพทั้งภาคการเกษตรและนอกภาคการเกษตร เช่น การปลูกชา กาแฟ เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมูหลุม การรวมกลุ่มเย็บผ้าชนเผ่าลาหู่ การต่อยอดพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ และการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์จนสามารถขยายการตลาดของชุมชนและสร้างมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์

5) ศูนย์ส่งเสริมสวัสดิการสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง (ศสส.) องค์กรชุมชนซึ่งทำหน้าที่สำรวจข้อมูลผู้ประสบปัญหาสังคม และจัดทำแผนชุมชนด้านส่งเสริมสวัสดิการสังคม 7 ด้าน (ตาม พ.ร.บ.ส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ. 2546) โดยใช้กลไกชุมชน คือ คณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมสวัสดิการสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง (ศสส.) ซึ่งทำหน้าที่ผู้จัดบริการสวัสดิการในชุมชนบนพื้นที่สูง (Community Service Worker) และภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการการประเมินสภาพปัญหา และความต้องการในการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมในพื้นที่ รวมถึงการวางแผนการช่วยเหลือและพัฒนา

ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและภาคีเครือข่ายดำเนินการช่วยเหลือ สงเคราะห์และพัฒนาตามความต้องการที่จำเป็น (Needs)

6) ศูนย์เรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนบนพื้นที่สูง (ศรส.) ดำเนินการในรูปแบบของคณะกรรมการศูนย์เรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนบนพื้นที่สูง เป็นแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ของราษฎรบนพื้นที่สูงหรือประชาชนทั่วไป ในด้านวิถีวัฒนธรรม ประเพณี อัตลักษณ์ เน้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการโดยชุมชน อีกทั้งยังเป็นการเผยแพร่วิถีชีวิตประเพณี อัตลักษณ์ ภูมิปัญญาชาวบ้านในท้องถิ่น ให้แก่กลุ่มเป้าหมายที่สนใจได้รับทราบและร่วมภาคภูมิใจกับบุคคลในท้องถิ่น ตลอดจนไปสถานที่จัดกระบวนการเรียนรู้ถ่ายทอดความรู้ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอาชีพและรายได้ที่เอื้อต่อการผลิตในรูปแบบของศูนย์เรียนรู้ และการให้บริการในสังคมอย่างยั่งยืน สนับสนุนการรวมกลุ่มของชุมชนผ่านการจัดแสดงวัตถุศิลปะที่เหมาะสม

เมื่อเกิดอุปสรรคปัญหาหน่วยงานภาคีต่างๆ ทั้งหน่วยงานภาครัฐ และชุมชนจะเข้ามาร่วมกันแก้ไขปัญหา ผ่านการประชุมของหมู่บ้าน และจากเวทีถอดบทเรียนของชุมชน เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการมาร่วมกันค้นหาอุปสรรคปัญหา และนำมาปรับปรุงการดำเนินงาน และเจ้าหน้าที่จะมีการติดตามประเมินผลทั้งรายบุคคล และรายกลุ่ม ในแต่ละระยะเพื่อดูการเปลี่ยนแปลง

ข้อจำกัดที่ค้นพบ (1) การติดต่อสื่อสารในพื้นที่ค่อนข้างลำบาก เป็นพื้นที่ชายแดน ไม่มีสัญญาณโทรศัพท์ การจัดกิจกรรมโครงการต่างๆ เจ้าหน้าที่ต้องเดินทางอย่างยากลำบากเพื่อเข้าไปพื้นที่แจ้งข้อมูลข่าวสารแก่ชาวบ้าน (2) ระยะเวลาดำเนินโครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูงตามแนวพระราชดำรินในสมเด็จพระเทพพระรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สิ้นสุดเร็วเกินไป ในระยะเวลา 1 ปี ชุมชนที่มีความเข้มแข็งจะสามารถหยุดยั้งหรือต่อยอดได้ แต่หากชุมชนไม่เข้มแข็งก็ไม่สามารถดำเนินกิจกรรมได้สำเร็จ และ (3) ขาดกระบวนการ

ติดตามในระยะยาว เนื่องจากกิจกรรมที่ดำเนินการไม่สามารถวัดผลความสำเร็จ และคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายในระยะสั้นได้

4. การประเมินด้านผลผลิต (Product Evaluation: P) ผลการประเมินความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า กลุ่มบุคลากร ผู้ปฏิบัติงาน เห็นว่าโครงการบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ค่าเฉลี่ย สูงที่สุด ขณะที่กลุ่มภาคีเครือข่าย และกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการฯ มีความพึงพอใจต่อการดำเนินโครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูงตามแนวพระราชดำริ ค่าเฉลี่ย สูงที่สุด

การประเมินด้านผลผลิตแบ่งออกเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ 1) ความพึงพอใจของกลุ่มเป้าหมายในการดำเนินงาน ถึงแม้ว่าในภาพรวมความพึงพอใจโครงการจะอยู่ในระดับมาก หากพิจารณาพบว่ากลุ่มภาคีเครือข่ายและผู้เข้าร่วมโครงการยังไม่พึงพอใจต่อการดำเนินงานเท่าที่ควร สอดคล้องกับการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เขตพัฒนาพื้นที่สูงลีละปาไคร้ “...ช่วงแรกที่ทำเนิโครงการแบบเต็มรูปแบบ ราษฎรบนพื้นที่สูงมีความพึงพอใจในการดำเนินงานโครงการมาก เพราะโครงการนี้เข้าไปแก้ไขปัญหาในพื้นที่ได้อย่างจริงจัง แต่เมื่อลดระดับโครงการลง บลดประมาณ ส่งผลกระทบต่อความพึงพอใจในระดับหนึ่ง...” เนื่องจากชาวบ้านคาดหวังกับการดำเนินโครงการนี้สูง แต่ปัจจุบันก็ยังมีกรดำเนินงานในพื้นที่ด้านสวัสดิการ โดยขับเคลื่อนผ่านศูนย์ส่งเสริมสวัสดิการสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง และหน่วยงานท้องถิ่นที่ท้องถิ่น 2) ผลสัมฤทธิ์ของโครงการเป็นไปตามที่กำหนด กลุ่มเป้าหมายได้รับการช่วยเหลือสงเคราะห์เฉพาะหน้าจากเงินสงเคราะห์ครอบครัว และคนไร้ที่พึ่ง เกิดกลไกการดูแลคนในชุมชนด้วย คนในชุมชนเกิดรูปแบบการจัดสวัสดิการที่รอบด้านไม่เฉพาะแค่คนไทย แต่ยักรวมถึงคนที่ไร้สัญชาติ เกิดกองทุนที่ใช้สำหรับดูแลคนในชุมชน และการบูรณาการงานของภาคส่วนต่างๆ และการยกระดับเป็นแผนแม่บทชุมชน 3 ปี และ 3) การมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชน

เข้ามาในฐานะ “หุ้นส่วน” ในการพัฒนามากขึ้น บทบาทของรัฐเป็นผู้หนุนเสริมรูปแบบของงานพัฒนาชาวเขาในอนาคต พวกเขาต้องการให้ราชการมีบทบาทเป็นเพียงผู้หนุนเสริมและให้ความรู้ สำหรับการดำเนินงานนั้นจะมีการรวมกลุ่มของภาคประชาชนและดำเนินงานด้วยตนเอง (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2558)

5. การประเมินด้านผลกระทบ (Impact Evaluation: I) ผลการประเมินความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่า กลุ่มบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน เห็นว่า โครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูงตามแนวพระราชดำริจะสามารถทำให้ผู้เข้าร่วมโครงการและคนในชุมชนสามารถเข้าถึงสวัสดิการของกองทุนศูนย์ส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง เฉลี่ยสูงที่สุด ในขณะที่กลุ่มภาคีเครือข่ายเห็นว่า อาชีพที่ส่งเสริมไม่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ เฉลี่ยสูงที่สุด และกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการเห็นว่าผู้นำชุมชนคณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมชุมชนบนพื้นที่สูงมีภาระหน้าที่รับผิดชอบมากเกินไป

การประเมินด้านผลกระทบ พบว่ากลุ่มเป้าหมายและคนในชุมชนได้รับผลกระทบในเชิงบวกมากกว่าในเชิงลบ การเข้าถึงสวัสดิการสังคม เข้าถึงบริการของรัฐการได้รับความรู้ในการพัฒนาตนเอง มีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น รวมถึงการคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ วัฒนธรรมจารีตประเพณีต่างๆ ที่ถ่ายทอดจากปราชญ์ชาวบ้านสู่คนในชุมชน สำหรับผลกระทบในเชิงลบอาชีพที่ส่งเสริมไม่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ อาจเกิดจากข้อจำกัดในเรื่องสภาพอากาศและโรคติดต่อในสัตว์ที่ระบาดในช่วงที่ดำเนินโครงการ ส่งผลให้ผลผลิตไม่เป็นไปตามเป้าหมาย และการปลูกฯ กาแฟ ต้องอาศัยระยะเวลาในการเติบโตจึงจะสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ สำหรับประเด็นผู้นำชุมชน และคณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมสวัสดิการสังคมชุมชนบนพื้นที่สูงที่มีภาระหน้าที่รับผิดชอบมากเกินไป ขึ้นอยู่กับ “จิตอาสา” ของแต่ละบุคคล สำหรับการได้รับสวัสดิการที่ครอบคลุมและเหมาะสม ในระดับหมู่บ้านที่

ดำเนินโครงการได้รับสวัสดิการที่ครอบคลุมและเหมาะสม สอดคล้องกับความคิดเห็นของเจ้าหน้าที่พัฒนาพื้นที่สูงโละป่าไคร้ “...ราษฎรบนพื้นที่สูงได้รับสวัสดิการที่ครอบคลุม ชาวบ้านดูแลซึ่งกันและกัน” จากเดิมที่เข้าไม่ถึงสวัสดิการ ปัจจุบันเข้าถึงสวัสดิการมากยิ่งขึ้น หน่วยงานภาครัฐเข้ามาให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้านการศึกษา การสาธารณสุข การเกษตรกรรม ของราษฎรบนพื้นที่สูงในชุมชนมากยิ่งขึ้น

6. การประเมินด้านประสิทธิผล (Effectiveness Evaluation: E) ผลการประเมินความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อพบว่ากลุ่มบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน เห็นว่าโครงการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงตามแนวพระราชดำริ ทำให้กลุ่มเป้าหมายและคนในชุมชนเข้าถึงสวัสดิการได้อย่างทั่วถึง ค่าเฉลี่ยสูงที่สุดในขณะที่กลุ่มภาคีเครือข่าย เห็นว่าโครงการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงตามแนวพระราชดำริสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมายให้ดีขึ้น ค่าเฉลี่ยสูงที่สุด และกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการ เห็นว่าโครงการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงตามแนวพระราชดำริตอบสนองความต้องการของ กลุ่มเป้าหมายและคนในชุมชนได้อย่างเหมาะสม ค่าเฉลี่ยสูงที่สุด

ผู้ศึกษาได้ศึกษาการประเมินด้านประสิทธิผล ในประเด็นการมีคุณภาพชีวิตที่ดี กลุ่มเป้าหมายและในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เกิดการรวมกลุ่มอาชีพ มีรายได้เพิ่มขึ้น สอดคล้องกับสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาราชราษฎรบนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่ “...ชาวบ้านมีคุณภาพที่ดีขึ้น เช่น การรวมกลุ่มอาชีพการเกษตร เป็นการเพิ่มพลังการต่อรอง ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น เกิดการหาตลาดร่วมกัน...” การเข้าถึงระบบสวัสดิการ ชุมชนมีองค์ความรู้ มีความสามารถในการประสานเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของตนเองและชุมชนได้ และรู้แหล่งทรัพยากรที่จะขอรับการช่วยเหลือ สนับสนุนมากยิ่งขึ้น และหน่วยงานในพื้นที่เกิดการบูรณาการการทำงานในระดับพื้นที่มากขึ้น

7. การประเมินด้านความยั่งยืน (Sustainability Evaluation: S) ผลการประเมินความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่ากลุ่มบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน เห็นว่าโครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง มีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เช่น ศูนย์ส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง หรือกองทุนต่างๆ ที่เหมาะสม ค่าเฉลี่ยสูงที่สุดในขณะที่ กลุ่มภาคีเครือข่าย และผู้เข้าร่วมโครงการ มีความเห็นสอดคล้องกันโดยเห็นว่า ผู้บริหารระดับท้องถิ่นเห็นความสำคัญในการจัดสวัสดิการสังคมในระดับพื้นที่จะทำให้เกิดความยั่งยืน ค่าเฉลี่ยสูงที่สุด

ศูนย์พัฒนาราชกรบนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่ให้ความสำคัญกับแกนนำ โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่สำคัญจนสามารถขับเคลื่อนงานของศูนย์ส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง (ศสส.) และศูนย์เรียนรู้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนบนพื้นที่สูง (ศรส.) ในพื้นที่ด้วยตนเอง อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากผู้บริหารระดับท้องถิ่นในการผลักดันส่งผลให้เกิดความยั่งยืนในพื้นที่ องค์ความรู้ที่ได้รับจากโครงการยังสามารถนำมาพัฒนาตนเอง พัฒนาครอบครัว และพัฒนาชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

8. การประเมินด้านการถ่ายทอดส่งต่อ (Transportability Evaluation: T) ผลการประเมินความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายข้อ พบว่ากลุ่มบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน และกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการ มีความเห็นสอดคล้องกัน ในการนำรูปแบบโครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูงตามแนวพระราชดำริไปประยุกต์ใช้และขยายผลในพื้นที่ ขณะที่กลุ่มภาคีเครือข่าย เห็นว่า ผู้ร่วมโครงการสามารถถ่ายทอดความรู้ไปสู่บุคคลอื่นและชุมชนได้

นอกจากนี้โครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง ยังมีการถ่ายทอดส่งต่อองค์ความรู้ผ่านการเข้ามาศึกษาดูงานในชุมชน มีการนำรูปแบบการดำเนินงานของศูนย์ส่งเสริมการจัดสวัสดิการชุมชนบนพื้นที่สูง (ศสส.) ไปเป็นต้นแบบใน

การดำเนินงานในชุมชนอื่นๆ และมีการส่งต่อองค์ความรู้ด้านการจัดสวัสดิการสังคม ไปยังชุมชนพื้นที่อื่น นอกจากนั้นยังมีการขยายผลโครงการฯ ไปสู่พื้นที่ใกล้เคียง โดยการนำรูปแบบการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมชุมชนบนพื้นที่สูงไปประยุกต์ใช้กับการดำเนินงานในแต่ละพื้นที่ และมีการขยายผลการโครงการฯ จากระดับหมู่บ้านไปยังระดับตำบล

สรุปผลการประเมินโครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง ตามแนวพระราชดำริ ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พื้นที่บ้านโป่งไฮ ตำบลแม่สว อำเภอมะอวย จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้ CIPPIEST Model ซึ่งประกอบด้วยการประเมิน 8 ด้าน ได้แก่ ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิตด้านผลกระทบ ด้านประสิทธิผล ด้านความยั่งยืน และด้านการถ่ายทอดส่งต่อ ซึ่งผลการประเมินในภาพรวม พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นในการประเมินโครงการอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 3

ค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นในการประเมินโครงการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มตัวอย่าง

การประเมินโครงการ	บุคลากรผู้ปฏิบัติงาน		ภาคีเครือข่าย		ผู้เข้าร่วมโครงการ		รวม	
	\bar{x}	แปลผล	\bar{x}	แปลผล	\bar{x}	แปลผล	\bar{x}	แปลผล
ด้านบริบท	4.42	มากที่สุด	3.43	มาก	3.67	มาก	3.69	มาก
ด้านปัจจัยนำเข้า	4.03	มาก	3.29	ปานกลาง	3.67	มาก	3.64	มาก

การประเมิน โครงการ	บุคลากร ผู้ปฏิบัติงาน		ภาคีเครือข่าย		ผู้เข้าร่วม โครงการ		รวม	
	\bar{x}	แปลผล	\bar{x}	แปลผล	\bar{x}	แปลผล	\bar{x}	แปลผล
ด้าน กระบวนการ	4.24	มากที่สุด	3.44	มาก	3.71	มาก	3.71	มาก
ด้านผลผลิต	4.06	มาก	3.33	ปานกลาง	3.89	มาก	3.82	มาก
ด้าน ผลกระทบ	3.58	มาก	3.31	ปานกลาง	3.74	มาก	3.67	มาก
ด้าน ประสิทธิผล	4.31	มากที่สุด	3.42	มาก	3.80	มาก	3.78	มาก
ด้านความ ยั่งยืน	4.23	มากที่สุด	3.34	ปานกลาง	3.84	มาก	3.80	มาก
ด้านการ ถ่ายทอดส่งต่อ	4.28	มากที่สุด	3.40	ปานกลาง	3.96	มาก	3.90	มาก
รวม	4.10	มาก	3.37	ปานกลาง	3.75	มาก	3.72	มาก

เมื่อวิเคราะห์แยกกลุ่มเป้าหมาย 3 กลุ่มพบว่า กลุ่มบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน และกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการ มีความคิดเห็นในการประเมินโครงการในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ในขณะที่กลุ่มภาคีเครือข่ายมีความคิดเห็นในการประเมินโครงการในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยกลุ่มผู้ปฏิบัติงานมีความคิดเห็นในการประเมินโครงการด้านบริบท (Context) มากที่สุด ขณะที่กลุ่มภาคีเครือข่ายมีความคิดเห็นในการประเมินโครงการด้านกระบวนการ (Process) มากที่สุด และกลุ่มผู้เข้าร่วม

โครงการ มีความคิดเห็นในการประเมินโครงการด้านการถ่ายทอดส่งต่อ (Transportability) มากที่สุด

ตารางที่ 4

การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวของความคิดเห็นในการประเมินโครงการ จำแนกตามประเภทของกลุ่มตัวอย่าง

การประเมินโครงการ	F	P
ด้านบริบท	8.634	0.000*
ด้านปัจจัยนำเข้า	6.462	0.002*
ด้านกระบวนการ	11.363	0.000*
ด้านผลผลิต	13.651	0.000*
ด้านผลกระทบ	12.966	0.000*
ด้านประสิทธิผล	13.074	0.000*
ด้านความยั่งยืน	16.254	0.000*
ด้านการถ่ายทอดส่งต่อ	14.504	0.000*
ภาพรวม	13.131	0.000*

เมื่อพิจารณาผลการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างประเภทของกลุ่มตัวอย่างกับความคิดเห็นในการประเมินโครงการ พบว่า มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทั้งความคิดเห็นในการประเมินโครงการรายด้านและในภาพรวม โดยส่วนใหญ่ พบว่า กลุ่มบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน มีความคิดเห็นในการประเมินโครงการ สูงกว่ากลุ่มภาคีเครือข่าย และผู้เข้าร่วมโครงการ

อภิปรายผล

จากผลการประเมินทั้ง 8 ด้าน ทำให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่มมีความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ถึงแม้ว่าค่าคะแนนในภาพรวมจะอยู่ในระดับมาก แต่หากพิจารณาราย 3 กลุ่ม พบว่ากลุ่มบุคลากรผู้ปฏิบัติงานประเมินผลโครงการสูงกว่ากลุ่มภาคีเครือข่ายและกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการ และเมื่อพิจารณาผลการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างประเภทของกลุ่มตัวอย่าง คือกลุ่มบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน กลุ่มภาคีเครือข่าย และกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการ กับความคิดเห็นในการประเมินโครงการ ซึ่งประกอบด้วย ด้านบริบท ด้านปัจจัยนำเข้า ด้านกระบวนการ ด้านผลผลิต ด้านผลกระทบ ด้านประสิทธิผล ด้านความยั่งยืน และด้านการถ่ายทอดส่งต่อ พบว่า ประเภทของกลุ่มตัวอย่างแตกต่างกันมีความคิดเห็นในการประเมินโครงการทุกด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มบุคลากรผู้ปฏิบัติงานเป็นผู้ที่มีประสบการณ์การทำงานมาหลายปี มีความเข้าใจกระบวนการการทำงาน และรับทราบปัญหาที่เกิดขึ้น และหาทางแก้ไขปัญหาทั้งในเชิงนโยบายและในเชิงปฏิบัติเป็นอย่างดี จึงเห็นว่าโครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูงตามแนวพระราชดำรินสมเด็จพะเทพพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นโครงการที่ประสบความสำเร็จในพื้นที่ แต่หากมองผลการประเมินของกลุ่มภาคีเครือข่ายและกลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการ พบว่า โครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูงตามแนวพระราชดำรินสมเด็จพะเทพพระรัตนราชสุตาฯ สยามบรมราชกุมารี ยังไม่ประสบความสำเร็จหรือเป็นที่น่าพึงพอใจเท่าที่ควรในระดับพื้นที่ สอดคล้องกับสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่เขตพัฒนาพื้นที่สูงโล๊ะป่าไคร้ “ช่วงแรกๆ ชาวบ้านพอใจมาก ชาวบ้านคิดหวังกับโครงการนี้สูงมาก แต่โครงการนี้ไม่ได้ทำต่อเนื่อง สุดท้ายชาวบ้านก็เสียใจเล็กน้อย เพราะโครงการนี้หายไปไม่ต่อเนื่อง” นอกจากนี้การวิจัยยังพบว่า กลุ่มเป้าหมายคนจนระดับ 3 ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายใน

โครงการไม่สามารถวัดความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับบุคคลได้ เนื่องจากไม่มีติดตามประเมินผลในระยะยาว

อย่างไรก็ตามโครงการนี้เข้าไปจุดประกายการพัฒนาในพื้นที่ให้ชาวบ้าน ชุมชน เครือข่ายหรือหน่วยงานต่างๆ เห็นความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิต ราษฎรบนพื้นที่สูงมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับสัมภาษณ์ของคณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมสวัสดิการสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง “...ถ้ากล่าวถึงมุมมองและสภาพปัญหาของคนในพื้นที่ สวัสดิการบนพื้นที่สูง ณ ขณะนี้ดีขึ้นนับตั้งแต่มีโครงการฯ และหน่วยงานภาครัฐเห็นความสำคัญของราษฎรบนพื้นที่สูง ผมคิดว่ามันเป็นส่วนหนึ่ง ที่ทำให้พี่น้องชาติพันธุ์ ได้รับสิทธิ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้เท่าคนพื้นราบ แต่ก็ได้รับมากกว่าเดิมที่เราไม่เคยได้รับ...” และคำสัมภาษณ์ของเจ้าหน้าที่เขตพัฒนาสังคมพื้นที่สูงไล่ป่าใคร่ “...การดำเนินงานโครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูงตามแนวพระราชดำริฯ ทำให้กลุ่มเป้าหมายมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น หลังจากที่โครงการนี้เข้าไป กลุ่มเป้าหมาย เข้าถึงการศึกษา เข้าถึงสิทธิการรักษาพยาบาลมากขึ้น เช่น กศน. ส่งครูขึ้นไปช่วยสอนบนดอย ซึ่งแต่เดิมมีแค่ครู ตชด. มีการจัดตั้งอาสาสมัครสาธารณสุขในชุมชน และการจัดตั้งศูนย์ส่งเสริมสุขภาพชุมชน หน่วยงานภาคีเครือข่ายในพื้นที่ร่วมกันรับรู้ปัญหาในพื้นที่ เกิดความร่วมมือบูรณาการการทำงานมากยิ่งขึ้น...” หน่วยงานของรัฐมีบทบาทหน้าที่ในการหนุนเสริม หรือเป็นพี่เลี้ยงที่ทำหน้าที่ให้ความรู้ชี้แนวทางให้ชาวบ้านในชุมชนปรับเปลี่ยนกระบวนกรคิด จนสามารถพัฒนาตนเองได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 10 จังหวัดเชียงใหม่ (2560) ที่กล่าวถึงจุดยืนของการทำงานของศูนย์พัฒนารัฐกรบนพื้นที่สูง คือการเป็นที่พึ่งพาได้ของราษฎรบนพื้นที่สูง เป็นศูนย์กลางในการประสานการพัฒนาทุกมิติ เป็นหน่วยงานที่เสริมสร้างสวัสดิการสังคมในชุมชน สร้างการมีส่วนร่วมการพัฒนาอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดการบูรณาการการทำงานแบบองค์รวม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะต่อโครงการ

1.1 ควรเพิ่มการประชาสัมพันธ์โครงการฯ เพื่อสร้างการรับรู้แก่กลุ่มเป้าหมาย ชุมชน และภาคีเครือข่ายให้มากยิ่งขึ้น

1.2 ควรพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน คณะกรรมการศูนย์ส่งเสริมสวัสดิการสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง และภาคีเครือข่าย ให้มีความรู้ ความเข้าใจเรื่องสวัสดิการสังคม และการดูแลกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

1.3 ควรพัฒนาเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาราชภูมรบนพื้นที่สูงให้มีความรู้ด้านภาษาถิ่น เพื่อที่จะสามารถสื่อสารและเข้าใจกับชาวบ้านได้มากยิ่งขึ้น

1.4 ควรกระตุ้น สนับสนุนเพิ่มบทบาทให้ชุมชน และภาคีเครือข่ายทั้งในและนอกพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ พัฒนาศักยภาพกลุ่มเป้าหมาย และการดำเนินงานต่างๆ ให้มากขึ้น เช่น การร่วมกับประเมินการให้ความช่วยเหลือผู้รับบริการ จัดทำแผนพัฒนาศักยภาพรายบุคคล (Individual Developments Plan: IDP) และแผนพัฒนาศักยภาพรายกลุ่ม (Group Development Plan: GDP) การร่วมปฏิบัติและร่วมดูแลกันและกันในชุมชน เป็นต้น

1.5 ควรสนับสนุนเด็กเยาวชนให้เข้ามาทำงานด้านอาสาสมัครมากยิ่งขึ้น เพื่อผลักดันให้กลุ่มเยาวชนมีส่วนร่วมในการร่วมดูแลกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่

1.6 ควรส่งเสริมภาคีเครือข่ายภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาราชภูมรบนพื้นที่สูงในรูปแบบ CSR (Corporate Social Responsibility) หรือ SE (Social Enterprise) เพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพ ให้แก่กลุ่มเป้าหมายเพื่อให้เกิดการพึ่งพาตนเอง

1.7 ควรจัดกิจกรรมส่งเสริม เชิดชูและยกย่องบุคคลที่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง หรือการยกย่องการเป็นต้นแบบแก่บุคคลอื่นๆ เช่น การมอบเข็มเชิดชูการมอบใบประกาศนียบัตร เพื่อสร้างขวัญกำลังใจกับบุคคลที่ปฏิบัติงานในพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ควรประชุมหารือกับหน่วยงานเรื่องงบประมาณก่อนการดำเนินโครงการ เพราะจะได้จัดสรรงบประมาณที่ครอบคลุมและเกิดประโยชน์สูงสุด

2.2 กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการควรมีการติดตาม ประเมินผลโครงการพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูงตามแนวพระราชดำริฯ ให้เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการประเมินหลังการดำเนินโครงการฯ ซึ่งสามารถตอบโจทย์ได้ว่า โครงการที่ดำเนินการสามารถพัฒนากลุ่มเป้าหมายได้อย่างยั่งยืนหรือไม่

2.3 กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ต้องจัดเวทียอดบทเรียนแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวคิด กระบวนการทำงานของเจ้าหน้าที่ และเครือข่าย และจัดชุดความรู้การพัฒนาสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง และนำมาประยุกต์ใช้กับการทำงานอย่างเป็นระบบ

3. ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาเรื่อง ประเมินผลศูนย์ส่งเสริมสวัสดิการสังคมชุมชนบนพื้นที่สูง (ศสส.) ของศูนย์พัฒนาราชภูมบนพื้นที่สูง ทั้ง 16 ศูนย์ โดยใช้ CIPPIEST MODEL

เอกสารอ้างอิง

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. (2555). *เอกสารการจัดการความรู้ โครงการคลังปัญญาทางพัฒนาชาวเขา 53 ปี*. กรุงเทพฯ: กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ.

- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. (2558). *การวิพากษ์ในเวทีสนทนาภาคีเครือข่าย การพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง, 26 พฤษภาคม 2558 ณ ศูนย์พัฒนารัฐวิ
บนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ: กองพัฒนาสังคมกลุ่มเป้าหมาย
พิเศษ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและ
ความมั่นคงของมนุษย์.*
- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. (2559). *คู่มือการพัฒนาสังคมและสวัสดิการสังคม
บนพื้นที่สูง ปีงบประมาณ 2559. กรุงเทพฯ: กองพัฒนาสังคม
กลุ่มเป้าหมายพิเศษ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงพัฒนา
สังคมและความมั่นคงของมนุษย์.*
- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. (2559). *ทำเนียบชุมชนบนพื้นที่สูง ครอบครัวพื้นที่
20 จังหวัดของประเทศไทย ประจำปี พ.ศ. 2559. กรุงเทพฯ: กรมพัฒนา
สังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.*
- ไชยรัตน์ ปราณี และคณะ. (2551). *โครงการวิจัยเอกสาร ชุมชนต้นแบบที่นำแนว
พระราชดำริ เรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาความยากจน
อย่างยั่งยืน. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, คณะครุศาสตร์.*
- ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2546). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของ
นักพัฒนา. โครงการเสริมสร้างความรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.). กรุงเทพฯ.
พิษณุ พงศ์ศรี. (2556). *เทคนิควิธีประเมินโครงการ (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ:
บริษัทด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด.**
- พระอรุณเมธี พุทธิภัทรานนท์. (2558). *ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง
ของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ. วารสารวิชาการ
มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น, 8(2), 113-127*
- มูลนิธิชนเผ่าพื้นเมืองเพื่อการศึกษาและสิ่งแวดล้อม. (2559). *ปฏิญญาสหประชาชาติ
ว่าด้วยสิทธิชนเผ่าพื้นเมือง. เชียงใหม่: บริษัทสำนักพิมพ์เอไอพีพี จำกัด.*

- รัตน์ะ บัวสนธ์. (2556). รูปแบบการประเมิน CIPP และ CIPPIest มโนทัศน์ที่คลาดเคลื่อนและถูกต้องในการใช้. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 5(2), 7-24.
- สมจิตร แก้วแสงขวัญ. (2545). การประเมินโครงการโรงเรียนสีขาวของโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครปฐม. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต) สถาบันราชภัฏนครปฐม. นครปฐม.
- สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง. (2560). *ยุทธศาสตร์สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ระยะที่ 3 (พ.ศ.2560-2564)*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง.
- สุวิมล ตีรกานันท์. (2550). *ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์: แนวทางปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานส่งเสริมส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 10 จังหวัดเชียงใหม่. (2560). *รายงานวิจัยการศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาพื้นที่สูงในอดีตและปัจจุบัน*. เชียงใหม่: สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 10 จังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564)*.
- สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ. (2564). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.
- เอนก นาคะบุตร. (2545). *ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.